

Spis rzeczy

Przedmowa.....	11
Rozdział pierwszy	
PAŃSTWA.....	17
1. Nowoczesne państwo wkracza na scenę	17
1000 n.e. – co pozostało z Rzymu? Cesarstwo karolińskie i jego rozpad. Europa bez państw. Stosunki lenne. Związek osobowy i państwo terytorialne. Panujący i jego urząd. Prawo i jego urzeczywistnianie. Administracja. Cud i przeobrażiciel świata: Fryderyk II i Sycylia. Wcześniej i trwale: Francja. Duchowny i świecki miecz. Książęta i stany. Anglia, Francja, Święte Cesarstwo Rzymskie.	
2. Chrześcijaństwo i racja stanu	39
Czarny wiek XIV. Kryzys duchowego i świeckiego porządku. Machiavelli i państwo. <i>Fortuna</i> i <i>virtù</i> . Włochy. Idea racji stanu. Tomasz Morus. Wzmocnienie władzy książęcej. Rewolucja militarna. Hiszpania: powstaje nowoczesne państwo administracji. Państwo i Kościół: Hiszpania, Anglia, Francja – reforma cesarstwa. Reformacja i kontrreformacja. Europejska wojna domowa XVI i XVII wieku.	
3. Lewiatan	57
„ <i>L' état c' est moi</i> ”. Wojna domowa i silne państwo. Jean Bodin. Umowa o panowanie. Thomas Hobbes. Kwintesencja absolutyzmu: Francja. Dwór, rząd, administracja, gospodarka, wojsko. Granice absolutyzmu. Stany. Wirtembergia. Dania. Brandenburgia-Prusy. Polska. Niderlandy. Hegemonia i równowaga. Wielka Brytania i <i>balance of power</i> .	
4. Państwo praworządne i konstytucyjne	78
Bolingbroke i patriotyczny król. Parlament. Monteskiusz. Rozumność praw. Anglia jako wzór. <i>Glorious Revolution</i> .	

Oświecony absolutyzm. Fryderyk Pruski. Przypadek młynarza Arnolda. Pierwszy sługa państwa. Świat nosi się z planami konstytucji. Dlaczego Józef II poniósł klęskę. Rewolucja w imię dawnego prawa. Rousseau. Nowe światy. Pruskie reformy. Ideologizacja polityki. Poszukiwanie nowej wspólnoty.

Rozdział drugi

NARODY.....	96
1. „Naród” nie jest narodem.....	96
Herman i Wercyngetoryks. Co to jest naród? Renan i trochę socjologii. <i>Natio</i> i <i>patria</i> . Co oznacza właściwie „niemiecki”? W średniowieczu nie ma niemieckiego cesarstwa. Frankowie i Francuzi. Narody szlacheckie. Narody soborowe. Narody uniwersyteckie. Odkrycie tożsamości narodowych: krucjaty. Niemcy i Czesi. Francuzi i Anglicy. Anglicy i Irlandczycy. Bitwy i wojny.	
2. Narody państwowe i narody kulturowe.....	112
Wyłącznie szczególne drogi. Przypadki ekstremalne: Niemcy i Anglia. Czy cesarstwo ma stolicę? Anglia Szekspira. Kraj na wyspie. Powstaje angielski język. Język i wyznanie. Obrazy wroga. Naród wybrany. Od Artura do Elżbiety. Korona i parlament. Wczesny naród państwowy i naród kulturowy. Francja i Hiszpania. Czym jest niemiecki naród? Klęska reformy cesarstwa. Tacyt i następstwa. Niemiecki humanizm. Luter i język niemiecki. W Europie Środkowej brak państwa narodowego. Wykształcenie mieszczaństwa i ich naród kulturowy. Regionalizacja Włoch. Podobieństwa i różnice. Europa Zachodnia, Europa Środkowa, Europa Wschodnia.	
3. Epoka osiowa	133
Przewrót w dziejach świata. Eksplozja ludności. Wędrowniki. Urbanizacja. Pauperyzm. Uprzemysłowienie. Europa uprzemysłowiona i agrarna. Rewolucja komunikacji. Przemiana czasu i przestrzeni. Rewolucja czytelnictwa. Wołanie o uczestnictwo we władzy. Nowe zadania państwa. Kryzys uprawomocnienia i wartości. Poszukiwanie nowej wspólnoty. Liberalizm, socjalizm, konserwatyzm. Europejska wojna domowa? Naród jako deska ratunku. Narody ludowe. Herder i Sieyès. Subiektywne i obiektywne narody. Państwo – nie z Bożej łaski, lecz narodu.	
4. Wynalezienie narodów ludowych	152
Czy Francuzi mówią po francusku? Ujednolicenie języków dzięki Biblii. Manzoni i włoski. Wielcy twórcy języków eu-	

ropejskich. Poeci i lud. Naród i historia. Przypadek serbski. Historia w Niemczech. Naród jako utopijna projekcja z przeszłości. Grecja. Lud. „Niemieckie posłannictwo” Prus. Średniowiecze. Niemieckie państwo narodowe 1871 roku: zaklinanie zmarłych. Konstruowanie historii europejskich narodów. Dzieje ludów udzielają morderczych lekcji.

5. Rzeczywistość narodów ludowych 167
Idea ogarnia masy – ale jak? Wojna Napoleona. Na początku była Hiszpania. *Catecismo civil*. Sataniczny wróg. Hiszpania i Europa. Austria i mobilizacja ludu. Maszyna propagandy. 1813: hiszpański przykład oddziałuje z opóźnieniem. Patriotyzm w Anglii i Prusach. Mobilizacja mas? Stowarzyszenia. Śpiewacy, gimnastycy, strzelcy, studenci. Publicystyka. *Carboneria*. Mazzini i Młoda Europa. Kryzys reński 1840 roku – cezura.

Rozdział trzeci

PAŃSTWA NARODOWE 185

1. Rewolucyjne państwo narodowe (1815–1871) 185
Co to jest państwo narodowe? Kongres wiedeński 1815 roku i lęk przed narodową rewolucją. Rozdrobnienie Europy Środkowej. Państwa narodowe Europy Zachodniej: Francja, Anglia. Hiszpania i Belgia. Włochy po kongresie wiedeńskim. Narody Europy Wschodniej. Pentarchia rozpada się. Rewolucja 1848 roku. Ludy Austrii. *Risorgimento*. Demokraci i *moderati*. Piemont. Cavour. Napoleon III. Zjednoczenie Włoch i Europa. Niemcy i kryzys włoski 1859 roku. Stowarzyszenie Narodowe. Czy Prusy są Piemontem? Bismarck. Żelazo i krew. Szlezwik-Holsztyn. Sadowa. „Plotkarze z partii ruchu”. Związek Północnoniemiecki. Wojna 1870–1871. Tytuł cesarski. Włochy i Niemcy: podobieństwa i przeciwieństwa. Rewolucja systemu państw. „Rewolucja od góry”?
2. Imperialne państwo narodowe (1871–1914) 216
1871: straszliwy rok. Francja: republika i naród. Szkoły. Lewicowy i prawicowy nacjonalizm. „Błękitna linia Wogezów”. Liga Patriotów. Boulanger. Drumont, Barrès, Maurras. Afera Dreyfusa. Action Française. Lęk przed nowoczesnością. Anglia i kolonie. Disraeli. Imperium światowe i kwestia społeczna. Imperium i Indie. Konstruktywny imperializm. Narodowy konsensus. „Brzemie białego człowieka”. Niemcy: „stworzenie wewnętrznego cesarstwa”. Spóźnione państwo narodowe. Armia i „militaryzm zasad”. Partie i związki. Ojciec państwo.

Kolonializm i „polityka światowa”. Strach i zazdrość. Wilhelm II. Irredenta włoska. Adua. Heroiczny nacjonalizm. „Nacjonalizm integralny”. Koniec systemu państw. Europejskie obawy. Świadomość posłannictwa. Pansławizm. Socjalizm. Koziół ofiarny: Żydzi. Wewnętrzni i zewnętrzni wrogowie. Darwinizm społeczny. Polityka równa się wojnie. Narodowy fanatyzm masowy.

3. Totalne państwo narodowe (1914–1945) 246
- Totalna wojna. „Duch 1914 roku”. Godzina państwa: Niemcy, Anglia, Francja, Włochy. Biurokratyzacja wszystkich dziedzin życia. „Socjalizm państwowy”. Ludendorff i totalne państwo. „Ty jesteś niczym, twój lud jest wszystkim”. Czasy międzywojenne: europejskie państwo dobrobytu. Silne i słabe państwo. Państwo wtórnego podziału dusi się samo. Demokracja w kryzysie uprawomocnienia. „Prawo ludów do samostanowienia”. Państwa narodowe Europy Wschodniej. Wojna światowa jeszcze się nie skończyła. Dyktatury stają się europejskim przypadkiem normalnym. Związek Radziecki. Rozczarowanie zwycięzczy: Włochy. „Marsz na Rzym”. Kto wybiera faszystów? Uświęcenie narodu. Hitler i Mussolini jako mówcy. Usposobienie mas. Żołnierze frontowi. Partie i ruchy. Narodowy socjalizm, faszyzm, reżimy autorytarne. Dyktatury na Łotwie, w Estonii, Polsce, Rumunii i Portugalii. Hiszpania i faszyzm. Partia, naród i państwo w faszystowskich Włoszech. Totalne państwo narodowego socjalizmu. Militaryzacja ludu. Różnica między narodowym socjalizmem i faszyzmem. Wojna Mussoliniego. Wojna Hitlera. „Barbarossa” i mordowanie Żydów. Totalny naród, totalny wróg, totalna wojna.

Rozdział czwarty

NARODY, PAŃSTWA I EUROPA..... 282

1945: powrót państw narodowych? Hegemonia i równowaga. Europa w kontekstach globalnych. Jalta i polityka sfer wpływów. Suwerenność i epoka nuklearna. Dwubiegunowa polityka światowa. Związek Radziecki i Europa Wschodnia. „Własna droga do socjalizmu”. Tito i „narodowy komunizm”. Proletariacki internacjonalizm i doktryna Breżniewa. Stany Zjednoczone i Europa Zachodnia. Bycie demokratą oznacza bycie zwycięzcą. Hitler i Stalin jako akuszerzy zjednoczonej Europy. Europejskie instytucje. Koniec państwa narodowego? Droga do europejskiego społeczeństwa. Upadek Związku Radzieckiego i systemu jaltańskiego. Przebudzenie nacionali-

zmu w Europie Wschodniej i na Zachodzie? Otchłań dziejów.
Maastricht. Czy potrzebujemy narodów i państw narodowych?
Zjednoczenie Europy niemożliwe bez państw narodowych.

Przypisy.....	303
Bibliografia	313
Indeks osób	325

Przedmowa